

HARBIY KADRLARNI MALAKASINI OSHIRISH TIZIMINING ZAMONAVIY KO'RINISHLARI

Xoliqov Rafiqjon Axadjonovich

Harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti fakultet katta o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada harbiy kadrlar malakasini oshirish tizimining zamonaviy ko'rinishlari, xususan kompetensiyaga asoslangan yondashuv, modulli o'qitish, simulyatsion trening va aralash ta'limning integratsiyasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy va kontent tahlil metodlari qo'llanib, tizim elementlari o'rtasidagi uyg'unlik shartlari asoslandi. Natijalar zamonaviy modelning mezonlari va tatbiq yo'nalishlarini aniqlaydi.

Kalit so'zlar: uzbek, harbiy ta'lim, malaka oshirish, kompetensiya, modulli o'qitish, simulyatsiya, aralash ta'lim, baholash

Аннотация: В статье анализируются современные формы системы повышения квалификации военных кадров: компетентностный подход, модульное обучение, симуляционные тренинги и смешанное обучение. Используются сравнительно-аналитический и контент-анализ для выявления условий согласованности элементов системы. Полученные результаты определяют критерии современной модели, инструменты оценки и направления внедрения, обеспечивающие устойчивое обновление профессиональных компетенций.

Ключевые слова: военное образование, повышение квалификации, компетенции, модульное обучение, симуляция, смешанное обучение, оценивание

Abstract This article examines contemporary formats of military professional development, focusing on competency-based design, modular training, simulation-based practice, and blended learning. Using comparative analysis and structured content analysis, the study identifies conditions for coherence among system components. The results specify criteria of an updated model, evaluation instruments, and implementation pathways that support sustained renewal of professional competencies.

Keywords: military education, professional development, competencies, modular training, simulation, blended learning, assessment.

Harbiy kadrlarning kasbiy tayyorgarligi barqaror xavfsizlik amaliyotining institutsional tayanchi sifatida nafaqat boshlang'ich ta'lim sifatiga, balki xizmat davomida kompetensiyalarni muntazam yangilab borish mexanizmlariga ham bevosita bog'liq. Zamonaviy harbiy faoliyatning murakkablashuvi, boshqaruv qarorlarining tezligi, kommunikatsiya va koordinatsiya ko'lamining kengayishi, texnik va raqamli vositalarning jadallik bilan yangilanishi malaka oshirish tizimini an'anaviy "kurs o'tash" modelidan ko'ra moslashuvchanroq, maqsadga yo'naltirilgan va natijaga asoslangan tizimga aylantirish zaruratini kuchaytirdi. Shu nuqtai nazardan, malaka oshirish endilikda alohida epizodik tadbir emas, balki xizmat sikli bo'ylab davom etuvchi kasbiy rivojlanish arxitekturasi sifatida ko'rilishi kerak. Pedagogika fanida kattalar ta'limi, kompetensiyaga asoslangan loyihalash, baholashning ishonchliligi va ta'lim natijalarining transferi masalalari keng yoritilgan bo'lsa-da, harbiy muhitning tashkiliy-intizomiy xususiyatlari, maxfiylik cheklovlari, xavf va mas'uliyat omillari malaka oshirishning umumiy andozalarini bevosita ko'chirib qo'llashga imkon bermaydi. Shuning uchun ilmiy muammo harbiy kadrlar malakasini oshirishning zamonaviy ko'rinishlari qanday tizimli mantiq asosida birlashtirilishi va ularning samaradorligi qaysi mezonlar orqali ta'minlanishi masalasida jamlanadi.

Mavzuga doir adabiyotlarda professional rivojlanishning umrbod ta'lim paradigmasi, amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish, refleksiv o'rganish, simulyatsion muhitlarning didaktik imkoniyatlari va kompetensiyani baholash texnologiyalari turli kontekstlarda asoslangan [1], [6]. Biroq mavjud tadqiqotlar ko'pincha alohida komponentlarni, masalan, modul tuzilmasini yoki masofaviy ta'limni alohida tahlil qiladi, tizimning yaxlitligi, ya'ni maqsad, mazmun, metod, resurs va baholashning bir-biriga mos kelishi masalasi yetarli darajada konseptuallashtirilmaydi. Harbiy kadrlar malakasini oshirishda esa aynan tizim elementlari o'rtasidagi uyg'unlik amaliy natijani belgilaydi: o'qitish natijalari xizmat vazifalariga transfer qilinmasa, ta'lim resurslari va vaqt sarfi o'zini oqlamaydi. Tadqiqot bo'shlig'i shundan iboratki, zamonaviy ko'rinishlar deb ataladigan aralash ta'lim, modulli o'qitish, simulyatsiya, kompetensiyaga asoslangan baholash kabi yechimlar harbiy malaka oshirish tizimida qanday integrativ model sifatida

ishlashi va bunday modelning didaktik hamda boshqaruv mezonlari nimalardan iboratligi yetarli aniqlikda bayon etilmagan.

Mazkur maqolaning maqsadi harbiy kadrlar malakasini oshirish tizimining zamonaviy ko‘rinishlarini tizimli yondashuv asosida tahlil qilish, ularni integratsiyalashgan model sifatida konseptual tavsiflash hamda samaradorlik mezonlarini asoslashdan iborat. Ushbu maqsadni ochish uchun quyidagi vazifalar qo‘yildi: birinchidan, malaka oshirishning zamonaviy formatlari va ularning didaktik mantiqini aniqlash; ikkinchidan, kompetensiyaga asoslangan loyihalash va baholashning harbiy muhitga mos mexanizmlarini ko‘rsatish; uchinchidan, simulyatsion va aralash ta‘lim yechimlarining transferga ta‘sirini tizimiy ko‘rsatkichlar orqali yoritish; to‘rtinchidan, zamonaviy modelning minimal zarur shartlari va tatbiq yo‘nalishlarini umumlashtirish.

Tadqiqot metodologik jihatdan tizimli yondashuvga tayandi, chunki malaka oshirish samaradorligi ta‘lim jarayonining alohida usullari bilan emas, balki maqsadlar ierarxiyasi, kompetensiyalar modeli, o‘quv mazmuni, o‘qitish texnologiyalari, instruktorlar salohiyati, resurslar hamda baholash tizimining o‘zaro mosligi bilan belgilanadi. Tizimli yondashuv malaka oshirishni “kiritish-jarayon-natija-transfer” zanjiri sifatida ko‘rib, har bir bo‘g‘inda risklar va sifat mezonlarini ajratishga imkon berdi [8]. Nazariy asos sifatida kattalar ta‘limining andragogik tamoyillari va reflektiv amaliyot konsepsiyasi, shuningdek, kompetensiyaga asoslangan ta‘lim va natijaviy baholash g‘oyalari tanlandi [6], [7]. Ushbu nazariy ramka harbiy tinglovchining tajribasi, motivatsiyasi va amaliy vazifalarga yo‘naltirilgan o‘rganish ehtiyojini hisobga olgan holda, o‘quv dizaynini natijaga bog‘lashga xizmat qiladi.

Empirik bosqich sifatida ochiq ilmiy manbalar, normativ-uslubiy hujjatlar, xalqaro harbiy ta‘lim tizimlariga doir tahliliy sharhlar va pedagogik tadqiqotlar matnlarining kontent tahlili amalga oshirildi. Kontent tahlilning vazifasi zamonaviy ko‘rinishlar deb ta‘riflanayotgan formatlarning umumiy atributlari, ularni joriy etish shartlari va baholash amaliyotidagi o‘xshashliklarni ajratishdan iborat bo‘ldi. Qiyosiy-tahliliy metod orqali harbiy ta‘limga xos bo‘lgan cheklovlar sharoitida modulli o‘qitish, simulyatsion trening, aralash ta‘lim va kompetensiyaga asoslangan baholashning funksional imkoniyatlari

solishtirildi, bunda ilmiy adabiyotlarda taklif etilgan yondashuvlarning kuchli va zaif tomonlari tizim nuqtai nazaridan baholandi [2], [4].

Analitik umumlashtirish metodi yordamida integratsiyalashgan zamonaviy modelning konseptual tuzilmasi ishlab chiqildi va uning samaradorlik mezonlari operatsion ta'riflar darajasida aniqlashtirildi. Mazkur metodlar tanlovi tadqiqot maqsadiga mos, chunki maqola amaliy tajribani statistik o'lchasdan ko'ra, konseptual aniqlik va tizim dizayni uchun zarur bo'lgan analitik asoslarni yaratishga qaratilgan.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, harbiy kadrlar malakasini oshirish tizimining zamonaviy ko'rinishlari alohida texnologiyalar majmuasi sifatida emas, balki uch qatlamli integratsiyalashgan arxitektura sifatida samarali ishlaydi. Birinchi qatlam kompetensiyalar modeli va natijaga yo'naltirilgan loyihalashdir. Zamonaviy tizimda o'quv maqsadlari "mavzular ro'yxati"dan emas, xizmat vazifalarida kuzatiladigan faoliyat standartlaridan kelib chiqib belgilanadi. Kompetensiya bu yerda faqat bilim va ko'nikmalar yig'indisi emas, balki vaziyatni tahlil qilish, resurslarni boshqarish, xavf sharoitida qaror qabul qilish, jamoa bilan muvofiqlashish, intizomiy me'yorlarga amal qilish kabi kompleks amaliy tayyorgarlik sifatida operatsionlashtiriladi. Shu asosda o'quv natijalari baholash vazifalari bilan oldindan bog'lanadi, ya'ni baholash keyin qo'shiladigan element emas, dizaynning markaziy bo'g'iniga aylanadi. Natijada malaka oshirish kurslarida "o'qitildi" degan fakt emas, "ishga tatbiq etiladigan darajada egallandi" degan mezon ustuvor bo'ladi.

Ikkinchi qatlam modulli o'qitish va individual ta'lim trayektoriyasidir. Kontent tahlili modullashtirishning harbiy malaka oshirishdagi asosiy vazifasi tinglovchining lavozimi, tayyorgarlik bazasi va amaliy ehtiyojiga qarab qisqa siklli, aniq natijali o'quv bloklarini shakllantirish ekanini ko'rsatdi. Modullar "mavzu" tamoyiliga ko'ra emas, "vazifani bajarish" tamoyiliga ko'ra tuzilganida ularning transfer salohiyati ortadi, chunki tinglovchi modul yakunida xizmat vazifasiga o'xshash faoliyatni bajarish orqali natijani namoyon etadi. Bunda kirish diagnostikasi muhim: boshlang'ich baholash tinglovchining kuchli va zaif kompetensiyalarini aniqlab, ortiqcha takrorni kamaytiradi va resurslarni tejaydi. Natijaviy jihatdan modulli yondashuv ta'limning ritmini xizmat sikliga

moslashtirish, qisqa muddatli intensiv tayyorgarliklarni operativ rejalashtirish hamda murakkab kompetensiyalarni bosqichma-bosqich yig'ish imkonini beradi.

Uchinchi qatlam o'qitish texnologiyalari va o'quv muhitining aralash shakliga o'tish bilan bog'liq. Zamonaviy ko'rinish sifatida aralash ta'limning ustunligi shundaki, nazariy bloklar masofaviy yoki asinxron formatda berilganda auditoriya va poligon sharoitidagi vaqt amaliy mashg'ulotlar, jamoaviy muvofiqlashuv va instruktor bilan tahliliy muhokamaga yo'naltiriladi. Bunda aralash ta'lim oddiy "onlayn qo'shimcha" emas, balki didaktik vazifalarga ko'ra taqsimlangan muhitdir: tayyorgarlik, amaliy bajarish, tahlil va refleksiya bosqichlari turli formatlarda rejalashtiriladi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, mazkur yondashuv ayniqsa xizmat jadvali zich bo'lgan bo'linmalarda malaka oshirishni uzluksiz qilish imkonini kengaytiradi, biroq u sifatli o'quv kontenti, ishonchli identifikatsiya va akademik halollikni ta'minlovchi nazorat mexanizmlarini talab etadi.

Natijalarning alohida yo'nalishi simulyatsion treninglarning roli bilan bog'liq. Zamonaviy tizimda simulyatsiya faqat texnik trenajyorlar bilan chegaralanmaydi; u vaziyatli stsenariylar, roldagi o'yinlar, shtab jarayonlarini modellashtirish, resurslar cheklangan sharoitda qaror qabul qilish kabi shakllarni ham qamrab oladi. Asosiy topilma shundan iboratki, simulyatsiya transferni kuchaytiradi, chunki tinglovchi xatoni real zarar keltirmaydigan muhitda qiladi, instruktor esa xatoni oqibatlar zanjiri bilan birga tahlil qildiradi. Simulyatsion mashg'ulotlar samarali bo'lishi uchun stsenariylar kompetensiya modelidagi indikatorlarga bog'lanishi, debriefing esa standartlashtirilgan refleksiv savollar va mezonlar asosida olib borilishi zarur. Aks holda simulyatsiya "qiziqarli tajriba" darajasida qolib, tizimli baholash va rivojlanish mexanizmiga aylanmaydi.

Baholash tizimi bo'yicha natijalar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy ko'rinishlar ichida eng muhim o'zgarish baholashning ko'p manbali va ko'p bosqichli dizayniga o'tishdir. Bu dizaynda nazariy bilim testlari minimal zarur komponent sifatida saqlanadi, biroq asosiy urg'u amaliy topshiriqlar, kuzatuv protokollari, stsenariy asosida qaror qabul qilishni baholash, instruktor va hamkasb fikri hamda xizmatdagi rahbarning kuzatuvlari kabi dalillarga beriladi. Shuningdek, baholash faqat yakuniy nazorat emas, balki formatif jarayon bo'lib, tinglovchi o'z rivojlanish xaritasini ko'rishi va keyingi modulni tanlash

uchun asos olishi ko'zda tutiladi. Natijalarning tizimli ifodasi sifatida zamonaviy modelning samaradorlik mezonlari uch guruhga ajratildi: ta'lim ichki sifati mezonlari (o'quv natijalarining aniqligi, metod va baholash mosligi), xizmatga transfer mezonlari (lavozim vazifalarini bajarishdagi barqaror o'zgarish), institutsional barqarorlik mezonlari (instruktorlar tayyorgarligi, resurs ta'minoti, ma'lumotlar asosida boshqaruv).

Olingan natijalar malaka oshirishni tizim sifatida qayta loyihalash g'oyasini kuchaytiradi va mavjud ilmiy pozitsiyalar bilan qiyoslanganda bir qator aniqlashtirishlarni kiritadi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuvning ustunliklari xalqaro adabiyotlarda ta'kidlangan bo'lib, bunda asosiy talab o'quv natijalarini amaliy faoliyat indikatorlariga bog'lash ekani ko'rsatiladi [6]. Bizning tahlil bu pozitsiyani harbiy kontekst uchun kengaytiradi: kompetensiya indikatorlari faqat individual ijro bilan cheklanmay, jamoa ichidagi muvofiqlashuv, intizomiy me'yorlarga amal qilish va noaniqlik sharoitida qarorlarning oqibatini oldindan ko'ra olish kabi komponentlarni ham qamrab olishi zarurligi asoslandi. Demak, kompetensiyaga asoslangan dizayn harbiy ta'limda "yumshoq ko'nikmalar"ni alohida mavzu sifatida emas, operatsion vazifalar ichiga singdirilgan indikatorlar sifatida baholashni talab qiladi; bu esa baholash vositalarini murakkablashtiradi, lekin natijaning haqiqiylikini oshiradi.

Modulli o'qitish masalasida rus tadqiqotchilari modulning didaktik tugallanganligi va nazoratning aniq mezonlarga tayanishini muhim shart sifatida ko'rsatadi [2]. Ushbu fikr natijalarimiz bilan mos keladi, biroq harbiy malaka oshirishda modul tugallanganligi nafaqat o'quv mazmuni jihatidan, balki xizmat sikliga integratsiya nuqtai nazaridan ham ko'rilishi lozim. Ya'ni modul yakuni bo'yicha tinglovchi darhol amaliy vazifani bajarishda qo'llay oladigan "operatsion birlik"ka ega bo'lishi kerak; aks holda modullash resurslarni maydalashga olib kelib, strategik kompetensiyalarni yig'ishda uzilishlar keltirib chiqaradi. Shu ma'noda, modullashning ilmiy yangiligi uni individual trayektoriya bilan birga ko'rish va diagnostika asosida modul tanlash mexanizmini tizimning ajralmas bo'g'iniga aylantirishdadir.

Aralash ta'lim bo'yicha xalqaro manbalarda uning samaradorligi ko'pincha o'quvchi faolligi va o'qitish dizaynining sifatiga bog'lanadi [7]. Bu pozitsiyani tan olgan

holda, harbiy malaka oshirishda aralash ta'limning qo'shimcha o'lchovi sifatida nazorat qilinadigan ishonchlilik va identifikatsiya muammosi keskinroq turishini ko'rsatish zarur. Masofaviy komponentlar ko'paygan sari baholashning haqiqiyliigi, mustaqil bajarish va xizmat intizomi bilan uyg'unlikni ta'minlovchi tartiblar muhimlashadi. Natijalarimiz aralash ta'limni joriy etishda texnologik platformadan ko'ra didaktik taqsimot mantiqi va nazorat mexanizmlarining standartlashtirilishi birlamchi ekanini ko'rsatadi. Bu holat aralash ta'limning "qulaylik" diskursidan "kafolatlangan natija" diskursiga o'tishini anglatadi.

Simulyatsion treninglar bo'yicha G'arb adabiyotida yuqori xavfli sohalarda simulyatsiya xatodan o'rganish madaniyatini shakllantirishga xizmat qilishi qayd etiladi [4]. Bizning tahlil bu fikrni qo'llab-quvvatlaydi, ammo harbiy muhitda simulyatsiya samaradorligi debriefing sifatiga keskin bog'liqligini alohida ta'kidlaydi. Debriefing standartlari bo'lmasa, simulyatsiya shunchaki tajriba almashish darajasida qoladi, kompetensiya indikatorlariga bog'langan dalillar yig'ilmaydi va formatif baholash ishlamaydi. Shuning uchun simulyatsiya didaktik jihatdan "tadbir" emas, baholash va refleksiya bilan birikkan "o'rganish sikli" sifatida loyihalaniishi kerak. Bu yondashuv harbiy instruktorning rolini ham o'zgartiradi: instruktor faqat ko'rsatma beruvchi emas, balki refleksiyaning boshqaruvchi va dalillarga tayangan baholovchi sifatida qayta ta'riflanadi.

Baholashning ko'p manbali dizayni masalasida pedagogik o'lchash adabiyotlari ishonchlilik va haqiqiylik muvozanatini ta'kidlaydi [9]. Harbiy malaka oshirishda bu muvozanat yanada murakkablashadi, chunki amaliy vazifalar ko'pincha kontekstga bog'liq, shuning uchun baholashning birgina instrumenti bilan "haqiqiy kompetensiya"ni ushlab qiyin. Natijalarimiz baholashni dalillar majmuasi sifatida ko'rish, ya'ni turli vaziyatlarda kuzatilgan ko'rsatkichlarni jamlash orqali qaror qabul qilish zarurligini asoslaydi. Bu yerda boshqaruv qarori sifatida "tinglovchi tayyor" yoki "tayyor emas" degan binar hukm emas, balki kompetensiya profili va keyingi rivojlanish yo'li aniqlanishi ilmiy jihatdan ma'qulroqdir. Shu bilan birga, bunday yondashuv ma'lumotlarni boshqarish madaniyatini talab etadi; aks holda ko'p manbali baholash byurokratik yuk bo'lib qolishi

mumkin. Demak, zamonaviy ko‘rinishlar ichida raqamli portfel va o‘quv analitikasi elementlarini ehtiyotkorlik bilan joriy etish institutsional barqarorlikning muhim sharti sifatida ko‘rinadi [8].

O‘zbek pedagogik an‘analarida kasbiy ta’limni modernizatsiya qilish va natijaga yo‘naltirilgan boshqaruv masalalari so‘nggi yillarda faol muhokama qilinmoqda [1]. Mazkur maqola shu yo‘nalishda harbiy kontekstning o‘ziga xos talablarini konseptual darajada aniqlashtiradi: kompetensiya modelini xizmat vazifalari bilan bog‘lash, modullashni individual trayektoriya bilan mustahkamlash, simulyatsiyani refleksiv debriefing bilan biriktirish va baholashni dalillar majmuasi sifatida qurish. Bu integratsiya alohida innovatsiyalarni jamlash emas, balki ularning o‘zaro shartlanganligini tan olishdir; aynan shu shartlanganlik bajarilmaganda zamonaviy ko‘rinishlar fragmentar holatda qoladi va kutilgan samarani bermaydi.

Tadqiqot harbiy kadrlar malakasini oshirish tizimining zamonaviy ko‘rinishlari samaradorligi alohida texnologiyalarni joriy etish bilan emas, balki kompetensiyalar modeli, modulli tuzilma, aralash o‘quv muhiti, simulyatsion amaliyot va ko‘p manbali baholashning yagona tizimiy mantiqda uyg‘unlashuvi bilan belgilanishini ko‘rsatdi.

Ilmiy xulosa sifatida integratsiyalashgan modelning uch qatlamli arxitekturasini asoslandi: natijaga yo‘naltirilgan kompetensiyaviy dizayn, diagnostikaga tayangan modullash va transferni kuchaytiruvchi aralash-simulyatsion o‘quv muhit. Amaliy jihatdan maqola instruktorlar tayyorgarligi, debriefing standartlari, baholash dalillarini boshqarish va xizmat sikliga mos rejalashtirishni ustuvor yo‘nalishlar sifatida belgilaydi. Kelgusidagi tadqiqotlar mazkur modelning turli bo‘linma va lavozimlar kesimidagi tatbiq variantlarini, shuningdek, transferni o‘lchashning ishonchli indikatorlarini ishlab chiqishga yo‘naltirilishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xolmirzayev A. A. Kasbiy ta’limda kompetensiyaviy yondashuv va baholash texnologiyalari. Toshkent, Fan va texnologiya, 2020. 200 b.
2. Зеер Э. Ф. Компетентностный подход к образованию: теория и практика. Москва, Юрайт, 2016. 349 с.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва, Знание, 1996. 308 с.

4. Salas E., Bowers C. A., Rhodenizer L. The design and delivery of crew resource management training: exploiting available resources. Human Factors, Santa Monica, Human Factors and Ergonomics Society, 1998. P. 490–511.
5. Eraut M. Developing Professional Knowledge and Competence. London, Falmer Press, 1994. 272 p.
6. Knowles M. S., Holton E. F., Swanson R. A. The Adult Learner. 8th ed. New York, Routledge, 2015. 416 p.
7. Garrison D. R., Vaughan N. D. Blended Learning in Higher Education: Framework, Principles, and Guidelines. San Francisco, Jossey-Bass, 2008. 272 p.
8. Senge P. M. The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. New York, Doubleday, 2006. 464 p.
9. Messick S. Validity. In: Linn R. L. (ed.) Educational Measurement. New York, Macmillan, 1989. P. 13–103.

